

I. KAHRAMANMARAŞ SEMPOZYUMU

6-8 MAYIS 2004

KAHRAMANMARAŞ

ORGANİZASYON

MARAŞDER- KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

KATKI

Kahramanmaraş Valiliği- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası

I. KAHRAMANMARAŞ SEMPOZYUMU

ORGANİZASYON HEYETİ

Doç.Dr. Said Öztürk (Başkan)

Mahmut Nedim Tepebaşı

Dr. Hacı Kutlu

Dr. Mustafa Bekerecioğlu

MARAŞDER

Halıcılar Cad. No 97, Kat 3 D. 6 Fatih/ İSTANBUL

Tel: 0212 635 46 46- Faks: 0212 621 99 44

KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

Tel: 0344 221 34 70 - Faks: 0344 223 12 36

Baskı-Cilt

Düzy

0212 613 40 41

© Her hakkı mahfuzdur.

BİRİNCİ CİLT

Mayıs 2005- İSTANBUL

**MARAŞLI KALENDER PAŞA-ZÂDE VEZİR SÜLEYMEN PAŞANIN
OĞLU YUSUF KENAN BEĞ'İN EDEBİ ŞAHSİYETİ VE GÜLŞEN-İ
SÜHAN ADLI ESERİN TANITILMASI**

Yard. Doç. Dr. Mehmet Emin Ertan*

19. Yüzyılda Maraş'ta önemli hizmetler yapmış, ilin kaderinde birinci derecederol almış bulunan bir ailenin ferdi olarak Yusuf Kenan Beg Miladi 1830 yılında Maraş'ta dünyaya geldi. Mali ve siyasi imkanlardan bütünüyle istifade etti.

Dönemin siyasi zafiyetinin ve politikasının bir teamülü olarak merkeziyetçi idare: nüfuz sahibi şahsiyetlerin çocuklarına bazı makam ve rütbelere verirmiş. Bu uygulamadan Yusuf Kenan Beg de nasibini almış: "Mîrû'l Ümera" ünvanıyla taltif edilmiştir. Bu ünvan, 19 yy'da askeri bir rütbe olarak kabul edilmekteydi. Askeri ve idari sınıfa verilen bu payeler, ilgili aileleri onurlandırma ve merkeze sadakatlerini temin siyasetinin bir uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı döneminde "Ülema" veya "Vüzera" sınıfı, çocuklarını küçük yaşta eğitime tabi tutarlar; özel eğitimciler (hocalar) temin ederlerdi. Halktan ilim ve kültüre yönelenler çocuklarını Mahalle Mektepleri'nde, Rüştîye veya İdadi isimli okullarda, Medreselerde okuturlardı. Bu yolla yetişen insanlar icazetlerini alınca ve taleb ederlerse memuriyete atanır, başarılarına ve kabiliyetlerine göre terfi ettirilirdi. Osmanlı döneminde önemli makamlara gelmek için gayret, maharet ve bilgi en önemli etkendi. Bir çok devşirme çocuğunun sosyal, siyasal, kültürel ve iktisadi etkisi olmadığı halde, ferdi başarısıyla devletin en üst görevlerine gelebildiklerine, getirildiklerine şahit oluyoruz. Bu hususu anlamadan ve bu mantıkla hareket etmeden Maraş'lı Yusuf Kenan Beg'in siyasi ve edebi çizgisini anlamak mümkün olamaz. Anadolu'da yetişip, İstanbul'a (Merkeze) gelen birçok devlet ve sanat adamı lâıyk olduğu makam ve imkânı kavuşma fırsatı bulmuştur. Hatta birçokları İstanbul'da geldik! ten sonra şöhret olmuşlardır.

Yusuf Kenan Beg 5-6 yaşlarından itibaren özel hocaların eğitimiyle öğrenime başlatılmış. Anadolu'da Paşa çocuğunu eğitecek, ileride devletin en üst kesiminde hizmet verebilecek bir alt yapının varlığına, ilim ve irfan bakımından İstanbul'dan geri kalmayan kültür, sanat ve edebiyat ortamının Maraş'ta da mevcudiyetine şahid oluyoruz. Bu tezimizi Kastamonu'lu (bazı rivayetlere göre Edirne'li) Necâti, Erzurum'lu Nef'î, Urfa'lı Nâbî, Diyarbakır'lı Hâmî, Bağdat'lı Füzûlî, Sivas'lı Haşmet doğrulamaktadır...

Yusuf Kenan Beg oniki yaşına geldiği zaman, Babası Süleyman Paşa vefat eder. Merkezi idare, Yusuf Kenan Beg'e (ailesinin devlete olan sadakati de dikkate alınarak) Maraş Eyaleti'ni tevcih buyurur. Onaltı yaşına kadar Maraş'ta kalan Yusuf Kenan Beg öğrenimine devam eder; döneminin gerekli görülen lisan ve bilimlerini öğrenir. Bu arada dil ve edebiyat eğitimi aldığını anlıyoruz. Arapça ve Farsça'yı iyi bilecek derecede öğrendiğini, kendisini şöhret yapan bürokratik yazarlığından, yani: "Nâsir"liğinden çıkarmamız mümkündür. Yusuf Kenan Beg 16 yaşına gelince annesi ile birlikte, eğitimini tamamlamak için İstanbul'a gelir. Bu geliş, 31 yıl sonra, Vaka-nüvist Lütî Efendi, Yusuf Kenan Beg'in vefatı münasebetiyle, O'nun dilinden, rivayet edercesine söylemiş olduğu manzum "Vefat Tarihi"inde olayı şu şekilde özetler:

Maraş'ın rüknü iken ben sigâr-ı sinnimde
Vâlidemle gelüb İstanbul'a Mîrâne edâ
(Lütî)

* Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrt. Üyesi.

İstanbul'da ciddi veya düzenli bir eğitim aldığı hususunda dair herhangi bir rivayete rastlayamadık. Yusuf Kenan Beg, İstanbul'a gelince Askeri bir rütbe olan "Mîrû'l-Ümerâ" lığı kendi isteğiyle terk ederek, rütbesi sivilleştirilmiş: "Rütbe'i Sâlise"ye tahvil olunarak, bu rütbe ile Sadaret Mektûbî Odası'na Memur olarak atanır. Aynı (Tarih) şiirinde bu konuya değinilerek:

Paşalık nâmını terk ile yazıldım Kalem'e
Hâme'i sa'yi alub destime mânendi 'asâ
(Lütfî)

der. Bu başlangıç: Yusuf Kenan Beg'in bürokratik hayata olduğu kadar, edebi hayata da ayak atışı olarak kabul edilir. Otuz yıllık İstanbul ve bürokrasi hayatı devletin en önemli merhalelerinde resmi yazışmaların en iyi örneklerini yazan kişi olarak tarihe geçecektir. Sadaret Odası'ndaki Memur'luğu her geçen gün gelişerek ve değişerek çevresinde etkisinin artmasına, hatta terfiine, bâzan da nefyine sebep olmuştur. Yusuf Kenan Beg'in nesir vadisindeki yolculuğu resmi ve kronolojik olarak şu şekilde seyretmiştir:

- 1- Mîrû'l Ümerâ'lıktan Rütbe'i Sâlise'ye tahvil: ve Sadâret Mektûbî Odası Memurluğu'na atanma,
- 2- Hariciye Mektûbî Odası Memurluğu'na terfi,
- 3- Ülâ Sınıfı Sâhîsi Rütbesi'ne terfi,
- 4- Sadâret Mektupçuluğu'na tayin ve terfi,
- 5- Ülâ Sınıfı Evveli ve İkinci Rütbe "MECÎDÎ NÎŞÂNI" ile ödüllendirilmesi,
- 6- Tunus Kapı Kethüdâlığı'na atanması,
- 7- Rütbe'i Bâlâ ile (Dahiliye Nezareti Müsteşarlığı'na) terfi,
- 8- Mahkeme'i Nizâmiye Azalığı'na terfi,
- 9- Dîvân-ı Hümâyûn Amedciliği'ne terfi,
- 10- Şûrâ-yı Devlet Azalığı (Danıştay Üyeliği) ne terfi,
- 11- Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Muhâkemât Dâ'iresi Âzâlığı'na terfi ile hizmet ve edebiyat hayatı son bulur.

Bu dönem içinde kendi alanında (özellikle nesir olarak) bir şeyler yazması elbette mümkündü. Devletine fevkalade sâdık, bulunduğu mevkilerin sırlarına vâkıf bir kişi olması, bu alanda şahsi yazı veya kitap yazmasına engel olmuştur; kanaatini taşıyoruz. Edebi şahsiyetini tamamlayan güvenilirliği, zarif ve kibarlığı, misafirperver ve cömert oluşuyla bütünleşince, çevresinde oldukça sevilen bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Bu karaktere, musikiye ilgisi ve yakınlığı ve himayesi eklenince, gündeme güftenciligi gelirir. Yusuf Kenan Beg, döneminde şiir denemelerinde bulunmuş, özellikle "Tarih", "Tebrik, Medhiyye" ve "şarkı" formlarını kullanmıştır.

Musikişinasları, edipleri, şairleri himaye etmiş, barındırmıştır. Şair ve "Vaka-nüvist" Lütfi Efendi, şair Diyarbekir'li Tâlib bu nimetlerden istifade edenlerdendir. Zevk ve eğlenceye meyilli bir karakterinin olduğunu, işreti çok sevdiğini, hatta ölüm sebebinin "işret" olduğunu rivayet edenler olmuştur!

Uzun boylu, esmer tenli, seyrek sakallı, çok kibar giyinişli olduğundan şüphe yoktur. Güvenilir bir şahsiyete sahip olduğu da bir gerçektir. "Konsolide" olayında Meclis-i Vükelâ'da alınan develüasyon kararıyla bütün serveti yatırdığı kağıtlar değerini kaybetmiş, büyük zarara uğramıştır. Halbuki bu kararın kanun haline dönüştürülmesi hususu (Meclis-i Vükelâ'da) bizzat kendisi tarafından kaleme alındığı halde, olayı ailesine, yakınlarına yansıtmamış, devletin menfaati ve sırrı sebebiyle şahsi zararını sînesine çekmiş, bir çeşit iflas etmiştir.

Delikanlı denilecek bir zamanda 47 yaşında vefat eden Yusuf Kenan Beg'in ölümüne "işreti"

sebeap gösteren Vakıt Gazetesi muhabiri dava edilmiş, işinden atılmıştır. Vefatına Lütfî Efendi'nin düşürdüğü tarih şudur:

Haber-i fevtime bu noktalar olmuş tarih
Mîr Ken'ân'e Hüdâ Cenneti kıla me'vâ
(Hicri 1293/ Lütfî)

Biz Yusuf Kenan Beg'i ve edebi şahsiyetini resmi yazışmalarıyla ve şiirleriyle tanıyor, takdir ediyoruz. Y. Kenan Beg hayatta iken herhangi bir kitabı basılmamıştır. O'nu sevenler, vefatından sonra yazılarını ve şiirlerini derleyerek "Âsâr- Kenan Beg" ve "Gülşen-i Sühan" adlarıyla kitaplaştırmışlardır.

Âsâr-ı Kenan Beg adlı kitapta şiirlerini topladıklarına şahit olurken, dilekçe, mektup, teklif ve şikâyetlerini (nesir olarak) Gülşen-i Sühan adlı eserde toplamışlar. Bu hususta Yusuf Kenan Beg'in damadı Cevad Beg'in etkili olduğu, bazı belgeleri birçok belgenin O'nda olduğu rivayetleri vardır. Bu belgelerin ne kadarı günümüze ulaşmıştır, bilemiyoruz.

Yusuf Kenan Beg, döneminin en iyi nesir yazarlarından olarak kabul görmüştür. Özellikle devlet işlerine yönelik yazışmalarıyla dikkati çekmiştir. Ne yazık ki, döneminin dili: zor, karmaşık, sanatlı olma, terkiplerle süslenme hastalığına yakalanmış idi. Bu dönemin şair ve nâsirleri maalesef bunu hep yapmışlar..! İşin içine bir de siyaset ve bürokrasi girince: içinden çıkılmaz bir anlatım ortaya çıkmıştır. Yusuf Kenan Beg'in şiirleri, özellikle şarkıları bize "Türki-i Basît"i hatırlatmaktadır. Kahramanımızın şarkıları daha sade ve daha anlaşılardır. Bu asırda birinci sınıf edip ve şâir (malesef) yoktur. Devletin inkırazı ile edebiyatın inkırazı paralellik göstermektedir. Büyük eserler yerine, sıkıntılardan kurtulmak, efkar dağıtmak için eğlenceye veya morale yönelik şarkı, türkü ön plana çıkmıştır. Edibimizde de bunu görmemiz mümkündür.

Gülşen-i Sühan'ın Özellikleri

Mensur bir eser olup, Yusuf Kenan Beg'in vefatından sonra tertip edilmiştir; çünkü: Yusuf Kenan Beg'den "merhum" olarak bahsedilmiştir. Kimler tarafında tertip edildiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Mukaddimesinde Hafız İshak Efendi'nin adı geçmektedir. Hafız İshak Efendi veya damadı Cevad Beg tertip edilmiş olabilir. Eser: küçük boy ve 32 sayfadan oluşmaktadır. Baskı tarihi Hicri 1293'tür. İstanbul Hacı İzzet Efendi matbaasında tab olunmuştur. Çok az sayıda basıldığı kanaatindeyiz. Çünkü adına rastladığımız be eserin kendisini bulmak ancak Süleymaniye Devlet Kütüphanesinde mümkün olmuştur. Bir çok kütüphanede olmadığına şahit olduk. Eserin içinde 16 parça yazı vardır. İlk ikisi O'na ait değildir. Bunlardan birincisi Mukaddime, ikincisi Yusuf Kenan Beg'i anlatan, tanıtan, öven ifadelerin yer aldığı yazıdır. Diğer 14 başlıklı yazıyı şu şekilde tasnif edebiliriz: yedi tanesi "Arıza", bir çeşit bilgi sunuş, üç tanesi "Tebrik" başlığıyla kutlama yazıları, bir adet "Teşekkür" mektubu, bir adet bilgilendirme amaçlı "Mektup", bir adet de "Tezkire" başlıklı yazılardan oluşturulmuştur. Bu eserde görüleceği gibi resmi yazışmalardaki şöreti: edebi kişiliğinin önüne geçmektedir. Dili ağırdır; yabancı kelimelerin çokluğu hemen dikkat çeker. Anlatımda teknik ifadelerin yer almasıyla anlaşılabilirlik oranı daha da düşer. Terkibler ve tamlamalar birbirini takip edip, gider... Eserin matbu nüshası imla yönüyle de kusurludur. Baskı ve dizgi hatası olduğu kanaatindeyiz. Yusuf Kenan Beg'in, resmi bir makama hitaben yazmış ve Gülşen-i Sühan'de yer almış mektubunu, yukarıdaki ifadelerimizi teyid etmek amacıyla buraya alıyoruz. Bu mektup, daha önce yazılmış yazışmanın devamı olarak sunulmuştur:

Mektup

".... Efendi Hazretleri hakkında oraca ba'zı taraftan vükû' bulan ilkâ'atdan dolayı bir takım mu'âmelât-ı dil-i âzârâne zuhûra gelmekte idüğü istihbâr kılındı. Beyân- ı ta'rife hâcet olmadığı vechile bu zâtın mensûb olduğu hanedân-ı kerâmet-i 'ünvâna ve câlis bulunduğu post-ı celâlet-nişâne devlet-i 'aliyyenin hürmet-i kâmile ve ri'âyet-i fâ'ikası hasebiyle hakkında bi

ğayri hakk ve eshâb-ı ağrâzın iğrâsıyla ne hükûmet me'mûrları ve ne hiçbir taraftan sû-i mü'âmele olunması aslâ tecvîz ve kabûl olunamayacağına ve müşârün ileyhin dirâyet ve hüsün-i terbiyeti iktizâsınca vazîfe-i nazîfe-i meşîhatden başka işe müdâhale etmeyeceğine ve hilâf-ı nizâm ve kânûn hâl ü hareketi tecvîz eyleyeceğine binâ'en ba'de izin bâre'i asâlet – sitâresinde gerek taraf-ı vâlâlarından ve gerek bi'l-cümle me'mûrîn câniblerinden kâ'ide-i ihtirâm ve tekrîme ri'âyet ve erbâb-ı nifâkın iz'âcâtından zâtını himâyet ve vikâyete i'tinâ ve himmet buyurmaları mültemis idügi beyânıyla şukkahu .”

Kaynakça:

- 1 İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri cüz 5 sh. 866 MEB Yay.İst 1930
- 2 Atalay Besim Maraş Tarihi ve Coğrafyası İst. Matbaa-yı Amire 1939 sh. 158
- 3 İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e. sh. 866
- 4 İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e sh. 866
- 5 İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e sh. 866
- 6 İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e sh. 866, Vakıf Gazetesi H. 1293
- 7 Gülşen-i Sühan , Hacı Aziz Efendi Matbaası İst. H. 1293 Sh. 3
- 8 Gülşen-i Sühan , Mukaddime, Süleymaniye Kütüphanesi 894. 35- 6 Hacı Mahmut Efendi bölümü Nu:5286
- 9 İstanbul Bayazıt Devlet Kütüphanesi, İSAM v.b.
- 10 Yusuf Kenan Beğ a.g.e. sh. 28